

AZ ELSŐ MAGYAR KÉPES HETILAP.

— *A kassai Abrázolt Folyóirat története.* —

Az első illusztrált hetilapok alapítása a XIX. század második negyedére esik. Nálunk Magyarországon a *Vasárnapi Ujság* számít ezen a téren úttörőnek.¹ PÁKH ALBERT, a *Vasárnapi Ujság* alapítója nyilván nem tudott semmit az *Abrázolt Folyóiratról*, mely már 1848-ban megjelölte azt az új utat, amelyre ő csak 1854-ben lépett. Sőt e szerény előfutár a később dicső pályát befutni készülő s máig is felülmúlhatatlan példaképpen idézhető nagy „családi“ folyóiratunk első számainál, legalább is külső kivitelben, tökéletesebbnek látszik. Már pedig az illusztrált folyóirat sikerének, elterjedésének, népszerűségének titka éppen a külső, műszaki újítás: a szövegekőzti illusztrációk alkalmazása, az aktuális hírek mellett az állandóan és rendszeresen adott aktuális képek.

A XIX. század „polgári“ életformájának nem legjelentékenyebb, de egyik legjellemzőbb tartozéka a képes folyóirat. Ennek első megjelenési formája hazánkban mind a sajtótechnika fejlődése, mind az időszaki sajtó ismerete szempontjából érdekes adat. De a mi *Abrázolt Folyóiratunk* még más tekintetben is számot tarthat a rokonszenves érdeklődésre. Ez ugyanis, műszaki kiállításának újdonságát tekintve, az utolsó nagyjelentőségű kezdemény a magyar sajtó életében, amely nem a központból, a szellemi nagyhatalommá fejlődött Pestről indult ki, hanem vidéki városból. Ez a város Kassa. És hetilapunk az ő vidéki voltának teljes tudatában van, helyzetének előnyeit és hátrányait először állítja tudatosan szembe a fővárosi lapokéval.

*

¹ V. Ö. PINTÉR JENŐ: Magyar irodalomtörténet. Tudományos rendszerezés. VI. köt. 1930—1934. 47. és 65. l. FERENCZY JÓZSEF: A magyar hírlapirodalom története 1780-tól 1867-ig. Budapest, 1887. 500—501. l.

Az illusztrált folyóiratok kialakulásában két tényezőnek jutott döntő szerep. Ezek: a közönség egyre fokozódó érdeklődése minél gazdagabb tartalmú időszakai nyomtatványok iránt, másrésztől magának az illusztráció műszaki lehetőségeinek fejlődése. Tulajdonképpen már a legrégebbi újságok is egyszerűen illusztrált folyóiratok voltak.² Már az egylapos nyomtatványok is szemléletes képekkel támasztották alá publicisztikai munkásságukat. A XVII. század úgynevezett gyűjteményes történeti munkái — köztük az ismert *Theatrum Europaeum* — gazdag képanyagot közöltek: csataképeket, térképeket és arcképeket. Újabb jelentős lépést csak a XIX. század tökéletesült műszaki eszközei tettek lehetővé, ezek között pedig elsősorban a visszatérés a tökéletesített fametszethez. 1775 körül történt, hogy az angol BEWICK TAMÁS új eljárást vezetett be a fametszet technikájába. A rajzot nem a fa erezetének mentén, hanem haránt irányban, az erezetre függőlegesen véste a fába.³ Ezzel lehetővé vált, hogy a fém-metszet finomabb vonalvezetését a fadúcon is alkalmazhassa s csaknem ugyanolyan finomságú és éppoly képszerű rajzot állíthasson elő. A fametszet régen ismert előnyös tulajdonsága pedig — tökéletesen alkalmazkodik a szedett szöveg soraihoz s így nyomására nem szükséges külön sajtó — szinte elrendelészerűen vezette vissza az illusztrációt ehhez a hosszú ideig elhanyagolt eljárás-hoz. Amellett főleg a szemléletességhez járult hozzá, hogy az illusztrációt nem kellett külön mellékleten, táblán adni, hanem a szöveg közt lehetett elhelyezni.

A XIX. század első évtizedeiben egyre jobban terjedő fametszet előnyeit már egykorú, viszonyainkhoz képest meglepően korai, magyar forrásunk is megállapítja: „Tagadhatatlan ugyan utóbbállása e művészetnek a rézmetszethöz; mindazáltal vannak ennek is amazt felülmúló oldalai. Leginkább a nyomathatási mennyiség ajálja a fametszvényeket, mivel ügyes használás mellett szinte annyi ezer példányt ad a fametszés, ahány százat a rézmetszés. Közönségesen 8—10.000 tiszta nyomatot adnak; de

² LEHMANN, ERNST HERBERT: Einführung in die Zeitschriftenkunde. Leipzig, 1936. 31. l.

³ WILKE, KARL: Die Leipziger Illustrierte Zeitung und ihre Geschichte. Zeitschrift für Bücherfreunde. 1901/1902. 5. évf. 1. köt. 188—196.; 228—236. DAHL, SVEND: Geschichte des Buches. Leipzig, 1928. 196—200. l. CALOT, FRANTZ — MICHON, LOUIS-MARIE: L'art du livre en France. 161. l.

vannak olly táblák is, mellyek 200.000 nyomatot is elérnek (p. o. közönséges kártyalapok). Ezen jó tulajdonság teszi olcsókká a fametszvényeket; holott a művész kezéből a hasonló terjedésű rézmetszvényeknél drágábban váltatnak ki. Így a fametszvények igen alkalmazhatók közönséges képekre, természettörténeti, fővészeti, mathematicai, s más hasonló munkákhoz, főképp pedig olyanokhoz, melyek ifiúság számára irattak... Szembetűnőleg kisebbül a költség fametszvényeknél azon okból is: hogy a könyvnyomtató műhelyben ezek kinyomtathatnak; holott a rézmetszvények különös nyomtatást s tulajdon sajtót kívánnak.⁴

Nálunk azonban ebben az időben — a harmincas években — még a rézmetszet és a szintén új találmánynak számító litográfia uralkodik. Az új eljárás a fametszésben máshol is csak lassan nyer polgárjogot: így Németországban A. MENZEL szintén csak 1830. körül kezdi művelni a művészi illusztrációnak ezt az újra felfedezett ágát.⁵ De ebben az időben vonul be diadalmasan a fametszet a népszerű folyóiratba, hogy ott egészen a század végéig megtartsa vezető helyét. „Közhasznú” ismeretek terjesztésére alapította a londoni könyvkereskedő és közíró CHARLES KNIGHT 1830-ban a *Penny-Magazine*-t.⁶ E folyóirat életető eleme, legfőbb tartalma, kezdettől fogva a fametszetű kép volt. Minden számában több és egyre változatosabb képet adott s a szövegrész úgyszólván csak a képek magyarázatára szorított. A *Penny-Magazine* sikere bírta rá a tehetséges svájci származású könyvkereskedőt, WEBER JÁNOS JAKABOT (szül. 1803. Baselben), hogy behatóan foglalkozzék a fametszettel, mint a nyomdászat segédeszközével.⁷ 1830-ban megalapította Lipcsében a *Pfennig-Magazin*-t. A német fametszőművészet fejletlensége angol mintájának hűbéresévé tette a lipcsei folyóiratot: a fadúcokat Angliában vásárolta kiadója s csak a szöveget fordította le. Mégis hamarosan 60.000-es példányszámot ért el.

Angol mintára s főleg angol metszettek felhasználásával indította meg WEBER második nagy folyóiratát, az *Illustrirte*

⁴ M[AJER] I[STVÁN]: Fametszés. Honművész, 1835. 86. sz.

⁵ DAHL, i. h.

⁶ L. SALOMON, LUDWIG: Geschichte des deutschen Zeitungswesens von den ersten Anfängen bis zur Wiederaufrichtung des Deutschen Reiches. Oldenburg—Leipzig. 1906. 3. köt. 529. l.

⁷ L. WILKE, i. h. SALOMON, i. m. 530. l.

*Zeitung*ot is. 1842-ben jelent meg először Londonban az *Illustrated London News* s félévvel azután Párizsban az *Illustration*. Ezúttal a példa hamarosan követésre talált Lipcsében: WEBER kiadásában 1843. július 1-én megjelent az *Illustrierte Zeitung* első száma. E három folyóirat a 40-es években, sőt azon túl is hosszú ideig — változott formában egészen a mai napig — vezetőhelyet vívott ki magának. A fametszetek egyre tökéletesebbé váló alkalmazásán kívül annak a szoros kapcsolatnak köszönhetőek ezt a nagy fellendülést, amely e három vállalatot egymáshoz fűzte. Dolgozataikat, valamint illusztrációikat egymásnak kölcsönösen átengedték; így azután mindegyik lapjának csak $\frac{1}{3}$ részét volt kénytelen önállóan előállítani.⁸ A képekkel kapott idegennyelvű szöveget csak le kellett fordítani, illetve átdolgozni. A három kiemelkedő folyóirat-egyéység köré pedig az utánczó, illetve csatlósok egész serege csoportosult: az Amsterdamban, Kopenhágában, Szentpéterváron, Firenzében, Madridban megjelenő illusztrált hetilapok úgyszólván kizárólag Londonból, Párizsból és Lipcséből kapták lapjuk anyagát.

Az *Illustrierte Zeitung* haladása a *Pfennig-Magazin*-nal szemben azonban főleg nem a külső kiállítás tökéletesedésében állott, sem a szerkesztés ügyes megszervezésében, hanem abban, hogy többé nemcsak „ismeretterjesztő“, „közhasznu“ képeket közölt, hanem *aktuális* képeket is. WEBER, az *Illustrierte Zeitung* alapítója, jól látta az ebben rejlő újítást és önérzetesen rá is mutat folyóiratának előszavában, pontosan megjelölve a fametszetű, szövegközi illusztráció diadalútját s annak három állomását a közönség kiszolgálása terén. Előbb csak egyes munkákat illusztráltak, előkelő műbarátok ízlésének kielégítésére; majd a *Pfennig-Magazin* már széles körben, a legegyszerűbb polgári házig elvitte a „közhasznu“ ismeretanyagot s képekkel szemléltette; végre a most induló új folyóirat napjaink történetét, tehát az eseményeket, az újdonságot fogja képek segítségével megismertetni s egyszersmind az utókornak megőrizni.

Az illusztrált hetilap különösen Németországban talált kedvező fogadtatásra. Már a *Pfennig-Magazin*-nak is számos utánczója akadt, de természetesen még nagyobb volt a sikere az

⁸ L. WUTKE, HEINRICH: Die deutschen Zeitschriften und die Entstehung der öffentlichen Meinung. Leipzig, 1875. 71—72.; 190—191. l.

*Illustrirte Zeitung*nak. Mindjárt az első évfolyamot az év letelével második kiadásban külön kötetben jelentették meg újra. Az illusztrált lap nagy elterjedése, valamint a fametszet sikere volt a kiindulópontja a képes élclapnak is, melynek ma is élő példája, a *Fliegende Blätter*, szintén a mult század negyvenes éveiben indult. A fametszet meg is tartotta vezetőszerepét egészen a század végéig és csak a fotografián alapuló újonnan feltalált sokszorosító eljárások szorították ki a népszerű folyóiratokból. A hírszolgálat terén is kénytelen volt átengedni a helyét a fametszet a fényképnek. Mint művészi illusztráció azonban a legújabb időkben ismét tért hódított.⁹

Az illusztrált folyóiratok története még nincs megírva. Eppen ezért részletesen kellett foglalkoznunk a rávonatkozó adatokkal. A képes hetilap meghatározását sem találjuk sehol. Képes hetilap elnevezésen mindíg az *Illustrirte Zeitung*nak megfelelő típust értjük. Az illusztrált folyóirat elnevezését pedig általában azon népszerű folyóiratokra alkalmazzuk, amelyekben a képek a szöveggel egyenlő, vagy annál nagyobb jelentőségűek. Így tehát a képes hetilap is illusztrált folyóirat, mégpedig annak az újsághoz legközelebb eső válfaja. Képes hetilap helyett a *képes újság* megjelölést is használhatnánk (*Ábrázolt Folyóiratunk* később maga is *Képesújságra* változtatta címét); ez a német *Illustrierte Zeitung*nak jobban megfelelne, de könnyen félreértésre adhatna okot, hiszen, mint mondtuk, már a legrégebb újságok is közöltek alkalomadtán képeket, tehát tágabb értelemben „képes újságok“ voltak. A képes hetilap meghatározásának két leglényegesebb jegye: a) szövege és illusztrációi széleskörű tanulni és szórakozni vágyó olvasóközönségnek szólnak; b) hétről-hétre tudomást vesz a legérdekesebb napi eseményekről s képeinek nagyrésze ezeket szemlélteti.

*

„Ezen folyóirat közlendi mindazt, mi földünkön, mint fontos, meglepő, nevezetes, szomorító vagy vidámító fordul elé s mi az emberiséget különösen érdekelheti — tudósítást adand minden új találmányok, felfedözések, kereskedés, műipar s mind

⁹ NAGY ZOLTÁN: A modern magyar könyvillusztráció. MKSzemle. 1937. 135—152. l.

azon vonzalmasság tárgyak felől, mellyek az ember tudalmait gyarapítani, anyagi jólétét előmozdítani, szívét nemesíteni s őt szellemileg művelni képesek; megismerkedtet a hajdan- s jelenkor népeivel, építményeivel s történetével, az emberiség körül szerzett érdemekkel tündöklő férfiakkal, *honunkra s külföldre vonatkozó minden érdekessel* . . . s mindezen közleményeit számos, szöveg közé nyomott csinos ábrákkal megfoghatóbbakká s érthetőbbekké teendi. Végre el nem mulasztja olvasóit szívet és lelket emelő szép elbeszélésekkel is mulattatni. Kizárva belőle tökéletesen minden politikai és vallási tárgyak.“ — Így mutatja be WERFER KÁROLY kassai „cs. kir. szabadalmazott akadémiai könyvnyomdár“ a Helytartótanácsához intézett kérvényéhez mellékelt „Alaprajz“-ban készülő folyóiratát.¹⁰ Fenti meghatározásunknak — melyet a képes hetilapok történetéből szűrtünk le — teljesen megfelelően a rendszeres képes ábrázolást és az aktuálitást jelöli meg két helyen is, mint folyóiratának lényeges elemeit. Tudatában van tehát annak, ami lapjában új az előző folyóiratokkal szemben. Ezt érdekes módon bizonyítja a királyi könyvbíró főhivatal véleményező felterjesztése,¹¹ mely azt kívánja, hogy az „Alaprajz“-ból a folyamodó hagyja ki „az abban vörössel alávont és általánosságuk miatt könnyen félremagyarázható kitételeket“. Az Alaprajznak az Orsz. Levéltárban őrzött másolatán éppen a fennebbi idézetünkben *dült betűkkel* szedett sorok vannak vörössel aláhúzva, vagyis azok, melyekre mint a képes hetilapra jellemző tervre rámutattunk. Ezek azután a mutatványszámában megjelent előfizetési felhívásból ki is maradtak. A cenzúra, híven feladatához, tiltakozott a „fontos, meglepő, nevezetes“ ellen, amely „az emberiséget különösen érdekelt“, és ami a kiadó fogadkozásai ellenére, legalább is a nehezebben ellenőrizhető képekben, politikai ujságok közlésére is felhatalmazhat...

Ezek szerint az *Abrázolt Folyóirat* története közel egy évvel az első szám megjelenése előtt kezdődik. Csakugyan, a cenzúra kifogásain kívül még több akadályt kellett útjából elhárítani. Mindenekelőtt Kassa városi tanácsának kimutatást kellett

¹⁰ 1847. január 8. Országos Levéltár. Helytt. lvt. Dep. Rev. Libr. 1847. 11—109.

¹¹ 1847. márc. 12. Orsz. Levéltár. Helytt. lvt. Dep. Rev. Libr. 1847. 11—42.

adnia WERFER anyagi helyzetéről az előfizetők biztosítása végett.¹² Ezenkívül az is nehézséget okozott, hogy WERFER STAUT JÓZSEF nyugalmazott főhadnagyot jelölte meg, mint felelős szerkesztőt; ehhez pedig STAUTnak, mint katonai hatóság alá tartozó személynek, engedélyre lett volna szüksége.¹³ Az engedélyt nyilván nem lehetett kieszközölni, mert október 22-én újabb felterjesztésében a városi tanács magát WERFERT ajánlja szerkesztőül;¹⁴ ezt a Helytartótanács el is fogadja.¹⁵ STAUT JÓZSEF már a *Felsőmagyarországi Minervába* is írt cikkeket;¹⁶ az *Ábrázolt Folyóiratban* St—t J. fő—gy betűk alatt jelent meg néhány cikke. Főleg a francia *Illustration*-ból átvett képekhez készült magyarázó szövegek fordításai ezek s így semmi értékkel sem bírnak, legfeljebb szerzőjük műveltségét és nyelvtudását bizonyítják. STAUT JÓZSEF kapcsolja azonban az *Ábrázolt Folyóiratot* a kassai hírlapirodalom előzményeihez. De hogy az *Ábrázolt Folyóirat* minden újdonsága mellett sem volt valami gyökértelen vállalkozás, bizonyítja az is, hogy WERFER a Kovácsóczy-féle *Szemlélő* folytatásának szánja¹⁷ és ezen az alapon is kapja meg rá az engedélyt. A *Szemlélő* 1837-ben megszűnt s így az *Ábrázolt Folyóirattól* több mint 10 évi szünet választja el. Mégis, a WERFER-nyomdában készült az is, mint sok más érdekes kassai nyomtatvány.¹⁸ Nyomdája, eredetileg kiszemelt szerkesztője s későbbi munkatársa, valamint két régebbi kassai folyóirattal való összefüggése szorosan beállítja folyóiratunkat abba a nem meg-

¹² Orsz. Levéltár, Helytt. Lvt. Dep. Rev. Libr. 1847. 11—42. és 69.

¹³ L. a Helytt. 1847. márc. 25-én kelt latin nyelvű átiratát. Dep. Rev. Libr. 1847. 11—69.

¹⁴ L. KEMÉNY LAJOS: A kassai könyvnyomtatás történetéhez az 1848—49. szabadságharc korából. M.K.Szemle 1914. 263—267. l. Továbbá Orsz. Levéltár. Dep. Rev. Libr. 1847. 11—158.

¹⁵ U. o. 1848. 11—3. (jan. 4.) V. ö. még: KEMÉNY LAJOS: Sajtó és cenzúra Kassán a XIX. század első felében. M.K.Szemle 1899. 356—359. l.

¹⁶ L. SZINNYEI: Magyar Írók. Az *Ábrázolt Folyóiratban* kifejtett munkásságáról, azzal való kapcsolatáról Szinnyei nem tud.

¹⁷ Orsz. Levéltár. Dep. Rev. Libr. 1847. 11—19.

¹⁸ V. ö. FIRTINGER KÁROLY: Ötven esztendő a magyarországi könyvnyomtatás közelmúltjából. Budapest, 1900. 19.; 76—78. l. BALLAGI ALADÁR: A magyar nyomdászat történelmi fejlődése. 1472—1877. Budapest, 1878. 190. l.

vetendő sorba, amellyel KAZINCZY *Orpheus*tól kezdve a kassai időszaki sajtó meg nem írt története dicsekedhetnék.

Az *Abrázolt Folyóirat* 1848. jan. 1-én indult; szerkesztője, a mondottaknak megfelelően, maga WERFER KÁROLY volt.¹⁹ Minden szombaton jelent meg 2 egész íven vagy 24 ív nagyságú hasábon. Előfizetési ára félévre 6 frt., postai szállítással 7 frt. 12 kr. volt. A március 25-én megjelent 14. számmal *Képesújságra*, majd aug. 5-én, a 28. számmal, *Mulattató Képesújságra* változtatta címét. Ez utóbbi számban TÍCHI JÁNOS, majd aug. 12-től kezdve TÍCHI FERENC szerepel, mint szerkesztő. Utolsó megtalálható száma a december 9-i. Az *Abrázolt Folyóirat*nak „Értesítő” című hirdetési melléklete is volt; ebből azonban csak egyetlen szám található, a febr. 26-i.²⁰

Az *Abrázolt Folyóirat*²¹ pályafutása, a két címváltozásnak megfelelően, három szakaszra oszlik. Ez a felosztás nem pusztán külsőség, hanem az illusztrált hetilap lényegéből folyó körülmények hozták magukkal. Hiába kívánta a cenzúra, hogy az eddigi folyóiratok enciklopédikus vagy tisztán irodalmi formájához ragaszkodják, a lap lényegéből folyt, hogy ezt a keretet át kellett törnie. Hiszen másképp nem versenyezhetett volna a külföldi illusztrált újságokkal, már pedig a hazafias szerkesztőkiadó éppen ezekkel akart megbírkózni. „Alulírt, mint hazánk előmenetelének és díszének hő kebelével örvendő polgár, tekintetbe vevén, hogy Angol-, Német- és Frankhonban többféle képes újságok jelennek meg, mellyek mind különös tetszéssel fogadtattak s rendkívüli terjedelmet nyertek, úgy annyira, hogy hozzánk is nagy számmal behozattatván, nem csekély pénzősveget szívrogtatnak ki honunkból; más oldalról meggondolván, hogy

¹⁹ Bibliográfiai leírását I. SZINNYEI JÓZSEF: *Hírlapirodalmunk 1848/49-ben*. Budapest, 1877. Klny. a M.K.Szemléből. SZINNYEI adatait kiegészíti s helyesbíti GORIUPP ALISZ: *Adalékok az 1848/49-i hírlapok bibliográfiájához*. M.K.Szemle 1925. 141—145. l. — V. ö. még SZINNYEI JÓZSEF: *Hírlapirodalmunk a 19. században*. 1848. és 1849. Vasárnapi Újság 1865. 43—53. sz.

²⁰ Mind az Orsz. Széchényi Könyvtár, mind az Egyetemi Könyvtár példánya ugyanazt az egy számot tartalmazza. Az *Értesítőt* sem Szinnyei, sem Goriupp Alisz (i. h.) nem ismeri.

²¹ Az alábbiakban, ha nem egy meghatározott részét idézzük folyóiratunknak, mindig első címén fogjuk említeni.

nekünk magyaroknak sem szabad hátra maradnunk, miután nemzeti nyelvünk s irodalmunk jelenleg olly szépen gyarapulnak, s így ideje már, hogy magunkat a külföld gyámsága alól e tekintetben is felszabadítsuk; eltökélém magamat „*Ábrázolt Folyóirat*“ cím alatt a külföldiakhöz hasonló magyar képes ujság kiadására...“²² Az aktualitás, ennek megfelelően, már hetilapunk első számából sem hiányzik; mindjárt kezdetben közöl országgyűlési tudósításokat s főleg az első szám két képében, a pozsonyi országgyűlés épületéről, valamint Mátyás királlyá választásáról készült két fametszetben lehetetlen nem látnunk, hogy a nemzet szempontjából aktuális gondolat burkolt kifejezéséről van szó. Így iparkodik hetilapunk bekapcsolódni az időszerű magyar mozgalmakba, melyek — ezt mindenki érzi — kifejletük felé sietnek. E kifejlet hatása nem marad el folyóiratunk életében sem s lehetővé teszi, hogy igazi jellegének megfelelően most már nyiltan is az időszerűre, sőt kifejezetten a politikai aktualításra fordíthassa figyelmét. „Szilárd föltételünk lévén lapunkat mostani tehetségünkhez képest is lehető tökélyre emelni, azt mától fogva „*Képesujság*“ czíme alatt adandjuk ki s abba politikára vonatkozó tudósításokat s cikkeket is közlendünk t. olvasóinkkal.“²³ Hetilapunk pályája ezután azonban törést mutat. Ennek oka, hogy az 1848 : XVIII. t.-c. végrehajtási utasítása a politikai tárgyakkal foglalkozó újságoktól 10.000 forint biztosítékot követelt. WERFER a biztosítékot nem tudta letenni, illetve az ingatlant, melyet e célra lekötöni szándékozott, a minisztérium nem fogadta el.²⁴ Ezért kénytelen-kelletlen lemondott a politikai tárgyú cikkek közléséről; ezt lapjában is bejelentette és a szerkesztést ettől kezdve TICHY FERENC-re bízva, a lap címét *Mulattató Képesujságra* változtatta, hogy ezzel is kifejezésre juttassa, mennyire szigorúan kíván alkalmazkodni a rendelkezésekhez. Annál nagyobb erővel folytatta azonban a kiadó a közönség megnyerésére irányuló hírverést. A *Mulattató Képesujság*-ban megjelent gyakori előfizetési felhívásokon kívül — melyekben nemcsak előfizetőket, de munkatársakat s főleg rajzolókat is

²² *Ábrázolt Folyóirat*. Mintalap. 1848. jan. 1.

²³ *Képesujság* márc. 25. 14. sz.

²⁴ L. KEMÉNY LAJOS: A kassai könyvnyomtatás történetéhez az 1848—49. szabadságharc korából. I. h. Firtinger, i. m. 143. l.

toboroz — több más ujságban és folyóiratban is tett közzé hirdetéseket.²⁵ Mindazonáltal kevés adatot találunk hetilapunk elterjedésére; ennek egyébként állítólag egy antiszemita torzkép is ártott.²⁶ Mégis következtethetünk arra, hogy képes hetilapunknak komoly sikere volt, mert már 1848. ápr. 7-től német nyelven is adott ki WERFER illusztrált ujságot. Ez az *Oberungarische Illustrirte Zeitung*²⁷ SCHMELZ W. és később STOLZ DOMONKOS szerkesztésében jelent meg Kassán. Kétségtelen, hogy ugyanazon képanyag felhasználásával szerkesztették, mint a *Képesujságot*.

Mint említettük, hetilapunk utolsó fellelhető száma 1848. dec. 9-én jelent meg. Bizonyosra vehetjük, hogy e számmal meg is szűnt, mert itt írja, hogy az ellenség átlépte a határt és hozzátette, hogy számosan már menekülnek is a városból, „félvén a csorda dúlásától“. Az ellenség nem volt más, mint a SCHLICK vezetése alatt álló galíciai osztrák haderő, amely a szabadságharc leverésére bevonult a Felvidékre és 1848. december 11-én — tehát két nappal az említett tudósítás után — el is érte Kassát. WERFER KÁROLYNAK, hetilapunk kiadójának, valamint nyomdájának pályája ezután igen változatosra fordult. WERFER először SCHLICK felszólítására rendezett be táborigyűlést. Majd az osztrákok visszaverése után maga ment Debrecenbe, hogy hasonló célból a magyar minisztériumnak ajánlja fel szolgálatait. A táborigyűlés kalandos vonulását Debrecenből Komáromig, majd onnan vissza Világosig WERFER szedőjének, GIEGL ISTVÁNNAK leírásából ismerjük. Bármily érdekes is az, amit ebből nyomtatónk pályájáról megtudunk, nem időzhetünk mellette sokáig. De azt megállapíthatjuk belőle, hogy ily körülmények között képes hetilapunk folytatásáról többé nem lehetett szó. Bár GIEGL szerint WERFER táborigyűlési képesujságot is szándékozott kiadni, ennek a tervnek megvalósítására a roszszul felszerelt táborigyűlési nyomda, amely különben is csak rövid ideig maradt egy-egy állomásán, nem volt alkalmas.

²⁵ L. SZINNYEI JÓZSEF: Hírlapirodalmunk a 19-ik században. 1848. és 1849. I. h. Az ott említettekén kívül még Alföldi Hírlap 1848. júl. 12. Kossuth Hírlapja szept. 24., 29., 30. okt. 1. stb.

²⁶ Pesti Divatlap 1848. I. 732. l. L. SZINNYEI, i. h.

²⁷ Budapesti könyvtárakban nem található. L. SZINNYEI, i. h. Giegl, Stefan: Die Feldbuchdruckereien im Jahre 1848. Typographia 1884. XVI. 1—6. sz.

WERFERnek ily makacs ragaszkodása lapjához, legfeljebb azt mutatja, hogy mennyire tisztában volt annak jelentőségével és újszerűségében rejlő értékével. Olyan laptípust honosított meg nálunk, amelyet addig Magyarországon nem találunk; utána Pákh Albert, a Vasárnapi Ujság alapítója fedezi fel újra. Lapunk illusztrációival, ezek műszaki kiállításával tehát részletesen is kell foglalkoznunk.

*

Hetilapunk első száma első oldalán a „császári és királyi főlségek“, V. Ferdinánd és Mária Anna királyné arcképét közli. A két kettős ovális keretbe foglalt arckép között középen a magyar címer. A következő oldalon a már említett mutatványszámon is látható két kép foglal helyet: „Az országrendei házának alakja Posonban“ és „Hollósi Mátyás királlyá kikiáltása Szilágyi által a befagyott Dunán“. Ezenkívül a következő metszetek vannak még e számban: „Az önmagát ajánló vőlegény“ (torzkép) és „A hadnagyi kinevező levél“. Végül az utolsó oldalon egy népdal kottáját és a lap alján két politikai ízü torzképet ad a folyóirat, melyek közül az első kátyúba ragadt batáron „fontolva haladó“ pipázó magyart, a másik nemest ábrázol, aki paraszttal viteti át magát a vizen. Mint látjuk, már az első szám illusztrációs anyaga is elég változatos; az aktuális képeket egyelőre magyar történelmi vonatkozásúak pótolják, megjelenik mindjárt a torzkép is, valamint az irodalmi szöveget illusztráló kép és a kotta. Ehhez járulnak a következő számtól kezdve még a képrejtvények. A metszetek túlnyomó része itt még magyar. Megállapíthatóan idegen eredetű képek a 7. számban (1848. febr. 12.) fordulnak elő nagyobb számmal az „Emlékezet Tahitira“ című cikk illusztrálására. A cikk címében fel is van tüntetve az eredeti rajzok készítője: GIRAUD KÁROLY. A képeket a francia *Illustration*-ból vették át éppúgy, mint a 8. számban (febr. 19.) a „Bosporus“ c. cikket és képeit; ezeknek aláírása: H. VALENTIN.

Az első aktuális képeket a márc. 11-i számban találjuk a következő címeikkel: „II. Ferdinánd nápolyi király üdvözlése az alkotmány megadása után“ és „A királyi seregek viadala Palermóban“. Tömegesen találunk aktuális képeket a március 25-i 13. számban (ez egyszersmind a *Képesújság* első száma), amely már a sajtószabadság kivívása után jelent meg. E képek — „Egy hal-

maztordasz védelme Párisban“, „A nép körülhordozza Lajos Fülöp királyszékét“, „A népnak rögtöni ítélete tolvajokra nézve“, „Lamartine úr beszédet tart a városház előtt összesereglett népnél“, „Tuileriák ostroma Párisban“, „Palais Royal ostromlása“ — kivétel nélkül az *Illustration*ból valók. De ugyanebben a számban már hazai képek is jelennek meg a magyar eseményekről: „Kassa népgyűlése kitűzi városházon a nemzeti lobogót“ és „Pest lakossága 12 pontból álló kérelmet nyújt be a városi két tanácsnak“. Innen kezdve egyre sűrűbbé válnak az aktuális képek. Folyóiratunk második címváltozása után azonban, tehát a Mulattató Képesújság fennállása idején, az időszerű események képei egyre ritkábbakká válnak és legfeljebb hazánktól és Ausztriától távol lefolyt dolgokról számolnak be, de az év vége felé újra megjelennek az egykorú események képei; így szeptember 9-én az osztrákok bevonulása Milanóba és okt. 7-én Lamberg meggyilkolása.

Az aktuális képekkel párhuzamosan városok, várak képei is jelennek meg, valamint arcképek; ezek legtöbbje magyar: 15 magyar arckép mellett csak 12 idegent találunk. A magyar származású metszetekkel alább még bővebben foglalkozunk. Már most meg kell állapítanunk azonban, hogy éppen a folyóiratunk lényeges újítását jelentő *időszerű* képek túlnyomó része külföldi eredetű. E tekintetben teljesen idegen mintáitól függ. Ez nem is lehetett másképp, hiszen a külföldi események képeit csak külföldről lehetett beszerezni. Joggal érheti azonban szemrehányás folyóiratunkat szórakoztató, illetve enciklopédikus cikkeinek és a hozzátartozó illusztrációknak kiválogatásáért; ebben t. i. semmiféle szempont sem nyilvánul, csak a képek külső tetszetősége. Ezért igazat kell adnunk a *Pesti Divatlap*nak,²⁸ hogy folyóiratunk elmarad tökéletességben a hasonlójellegű külföldi minták mögött. De a *Radical*lap „*Polydorus*“ álnevű bírálóját²⁹ csak a rosszindulat vezeti, amikor azt írja, hogy a *Képesújság* fametszetei torzképei az *Illustrierte Zeitung*nak. Ezzel szemben a képek nyomása tiszta, csak ritkán elmosódott. Az oldalak tördelése tetszetős. A kiállítás csinoságához nagyban hozzájárul a három hasábra osztott kis ívrét alak, amelyet később a *Vasárnapi Uj-*

²⁸ I. h.

²⁹ *Radical*lap 1848. jún. 3.

ság is használt. Felesleges díszek nélkül, a tartalomnak megfelelő tárgyilagossággal hozza ki szövegét és képeit.

Mindez igazolja a szerkesztő hozzáértését, aki eredményesen utánozta külföldi mintáit. Hogy ezek anyagát bőségesen felhasználta, azt bizonyítja a külföldről átvett illusztrációk száma: 196 a 37 magyar eredetűvel szemben; igaz, hogy e számban nem foglaltatnak benne az arcképek, melyeknek többsége magyar, sem a torzképek, melyeknek eredetét legtöbbször nehéz megállapítani. Számszerint 77 kép megállapíthatóan a párizsi *Illustration*-ban látott először napvilágot. Maga WERFER azzal okolja meg az átvételeket, hogy az eredeti metszetek készítése igen költséges. A fennebb említett bírálatra a következőképpen válaszol:³⁰ „Ha bíráló uramnak legkisebb fogalma volna az ábrák kiállításáról, másképp ítélné a dologról... Honunkban pár száz előfizető mellett eredeti aczél- vagy réznyomatokat adni nem lehet. Csak kissé nagy ábrának fa mintája is 8—10 tallérba, kőmetszet 6—10 p. for. kerül...“

A képes hírszolgálat tekintetében tehát *Ábrázolt Folyóiratunk* teljesen külföldi mintáinak csatlósa volt.³¹ Eredetisége csak azok felhasználásában nyilvánul s abban, hogy maga a lap alapelve Magyarországon új volt.

De ne feledkezzünk meg arról, hogy legalább 37 illusztráció és 15 arckép kétségtelenül eredeti és magyar, aminthogy magyar a 36 képrejtvény is. Ha ez a szám csekélynek látszik is az átvételek mellett, mégis nehezen akad egykorú folyóirataink között olyan, amely akár a képek mennyiségének tekintetében is nyomába léphetne. E téren nagy előnye volt versenytársai felett a fametszés alkalmazása s a képeknek a szöveg közt való elhelyezése.

De itt vissza kell térnünk az előzményekhez, hogy folyóiratunkat beleállíthassuk a magyar időszaki sajtó és a magyar illusztráció — főképp a sokszorosító eljárások — történeti összefüggésébe. Akárcsak a külföldieknél láttuk, a magyar ujságok mellett is úgyszólván kezdettől fogva megjelenik az illusztráció.³²

³⁰ Képesujság 1848. jún. 10.

³¹ Az aktuális képek közt mindössze 4 bebizonyíthatóan magyar.

³² E rövid történeti áttekintés adatait már idézett forrásokon kívül főleg TRÓCSÁNYI ZOLTÁN szíves szóbeli közléseiből merítjük.

Közölt ilyet már a *Magyar Hírmondó* is. Változatos képanyagot találunk a *Hadi és Más Nevezetes Történetekben*: csataképek, továbbá a török háborúkra vonatkozó ábrázolások, s magyar jelenetek, arcképek díszítik a Bécsben megjelenő magyar újságot. Ez a törekvés a szemléletesség felé nem lankad a XIX. század elején sem. DÖBRENTAI GÁBOR írja az *Erdélyi Múzeum* tervezetében, hogy a folyóirat „amikor lehetne, vagy egy erdélyi vagy egy Magyar Országi Hazafinak mejjképével“ fog megjeleni.³³ A *Tudományos Gyűjtemény* is közölt időnként egy-egy arcképet, hasonlóképen a *Felsőmagyarországi Minerva*. Mégis ugyanannak a jelenségnek vagyunk tanúi a hazai sajtónál is, mint amelyet a külföldi folyóiratok történetében megfigyeltünk. A költséges, külön lapot vagy táblát kívánó réz- vagy acélmetszetek legfeljebb kellemes díszül szolgálhattak a lapoknak, hozzájárultak a cikkek szemléletességéhez, de nem voltak rendszeres, szerves kiegészítő részei a folyóiratoknak. A szerkesztésben csak csekély, inkább alkalmoszerű szerepük volt. Nagy irodalmi folyóirataink örökét később átvették a divatlapok, így juthattak azok a negyvenes években egyeduralomra.

Ezt megelőzőleg azonban még egy másik kezdeményt is feljegyez a magyar hírlapirodalom története, oly kezdeményt, amely vizsgálódásunk szempontjaival közvetlenebb kapcsolatban áll. 1834-ben indult meg a *Fillértár* Pozsonyban és a *Garasos Tár* Lipcsében.³⁴ Már címük is mutatja, hogy a *Pfennig-Magazinok* magyar utánzatairól van szó. Valóban, a *Garasos Tár*ban felfedezzük a *Pfennig-Magazin* képeit, melyek változtatás nélkül kerültek át a magyar újságba.³⁵ VAJDA PÉTER, a szerkesztő, már a „minden magyarhoz“ intézett előszóban hivatkozik mintáira s őszintén megmondja, hogy nem ad eredetit, hanem átvett képeket s szöveget: „A' mit London és Páris szépet, hasznosat közölt ezen úton, annak javát mi közölni fogjuk.“ „Önnön honunk iránt pedig különös tekintettel leszünk s annak nevezetességit... meg fogjuk társainkkal esmértetni s képeiket fametszésben adandjuk.“ A valóság az, hogy háromhónapos fennállása

³³ FERENCZY, i. m. 131. l.

³⁴ L. FERENCZY, i. m. 185—186. l.

³⁵ Így 1834. márc. 8. „A cukorkészítés“; l. *Pfennig-Magazin* 1834. márc. 1. (4 drb. metszet.)

alatt a *Garasos Tár* egyetlen magyar tárgyú képet se közölt; idegen mintáinak messze mögötte marad még képeinek külső megjelenése és azok kiválogatása tekintetében is. Semmiképen sem állja ki az összehasonlítást a szép papiroson nyomott, művészi ízléssel kiállított, sokkal gazdagabb és változatosabb tartalmú *Fillértárral*.

Mindkettő csak abban áll egymással kölcsönös vonatkozásban, ami bennük az eddigi magyar folyóiratokkal szemben új: nevezetesen, hogy főrészüik az illusztráció, amely a szöveg mellett rendszeresen elfoglalja a maga előkelő helyét. A *Fillértár* is ugyanazokra a külföldi példákra hivatkozik, mint a *Garasos Tár*, tehát a *Pfennig-Magazinokra*. És előfizetési ára is olcsó: 5 frt. évente, akár a sokkal gyengébb kiállítású *Garasos Táré*. Fel is ment a *Fillértár* egész jövedelme erre a költséges kiállításra s első kiadója, SCHMIDT ANTAL, örömmel engedte át OROSZ JÓZSEFNEK. Végülis azonban kénytelenek beszüntetni a szép reményekkel indított folyóiratot.

A *Fillértár* a magyar tárgyú, történelmi és földrajzi vonatkozású metszetek tömegét közölte; az egykorú történelem fontos alakjainak arcképei nagyértékű ikonografikus forrássá teszik. Mind e gazdagsága mellett arra a megállapításra kell jutnunk, hogy a mintaszerűen szerkesztett *Fillértárral* szemben a szegényes *Garasos Tár* jelöli ki a jövő haladás útját. A *Fillértár* ugyanis, éppen a művészi igények tökéletesebb kielégítése céljából, megmaradt az előző folyóiratok hagyományánál, t. i. a külön mellékleten közölt, réz- vagy acélmetszetű, illetve litografált képeknél. A kép és szöveg egybeforrására tehát — amely a *Pfennig-Magazinok* igazi újítását jelentette — csupán a *Garasos Tár* mutatott példát kezdetlegesen reprodukált fametszeteivel. Ez pedig a magyar fejlődésből teljesen kiszakadt, éppen kezdetlegessége miatt, meg azért, mert külföldről hozták be.

Pedig a fametszetnek elhanyagolását már 1835-ben helytelenítette MAJER ISTVÁN, ki a *Honművészsze* az általunk már idézett cikket írta.⁸⁶ „Hazánkban e művészet nem igen terjed, Fillértárunk is inkább használja (igaz, hogy csinosabb) kőmetszvényeit, mintsem hogy olcsóbban több kézben forgattatná magát fametszvényekkel; pedig illy lapok akkor célirányosak, ha igen

⁸⁶ 1835. okt. 25. 86. sz.

soktól olvastatnak. Itt a fametszvény szintoly hatású lenne, mint a kőmetszvény... mivel ez itt csak ébresztő, figyelmeztető lap, körülírásával együtt; a mélyebb s terjedtebb ismeretet a nélkül is máshol kénytelenítették kikutatni a tudványó.“ De MAJER ISTVÁN, aki később az *Ábrázolt Folyóirat* kísérletében oly lelkesen vesz részt, itt még csak elméletben mond véleményt a fametszetről és a fametszetű folyóiratról. Valódi haladás ezen a téren még egy évtizedig nem történik. A fametszés divata nálunk csak a szabadságharc után terjed el, a negyvenes években még gyerekcipőben jár az „új“ sokszorosító eljárás.³⁷ Könyvdíszítésre, vignetták készítésére használták a XIX. század elején is: LANDENER kitűnő xilografusokkal készítettett ilyen rajzokat.³⁸ A negyvenes évek fametszője a Nürnbergből beszármazott RIEDEL KÁROLY ÁGOST, aki a Trattner-Károlyi-féle kiadványokat látta el „nem nagyigényű“ fametszetekkel.³⁹ RIEDEL tanítványa HUSZKA LAJOS; őt szerződtette HECKENAST később a *Vasárnapi Ujság*hoz, mint fametszőt.

Mert a fametszet igazi fellendülése csak a *Vasárnapi Ujság* alapításával kezdődött.⁴⁰ A negyvenes években a dicstelenül végződött *Garasos Tár* és *Fillértár* után még egyelőre a divatlapok — *Pesti Divatlap*, *Honderű*, *Életképek* — veszik át a vezetőszerepet. Ezek mintegy átmenetet jelentenek az irodalmi folyóirat és az illusztrált lap között. Az utóbbihoz éppen az teszi őket hasonlóvá, hogy képeket ők is közölnek. De ezek divatképek. Tagadhatatlan, hogy már csak a hozzájuk fűzött igények miatt is szebb kiállításúak, mint a fametszetek. De nem „ismereteket“ közölnek, aktualitás közlésére még kevésbé alkalmasak. Meg kell jegyeznünk, hogy a divatlapok, főleg a *Honderű*, kísérleteztek már fametszetekkel. Ez utóbbi rendszeresen alkalmaz fametszetű díszítéseket. Ezeken kívül éppen a *Honderű*ben néhány igen sikerült karikatúra is jelent meg, sőt olyan fametszet is, amely aktuálisnak nevezhető jelenetet ábrázol.⁴¹ Az illusztráció azonban nem képezte a szöveg elmaradhatatlan kiegészítő részét; hóna-

³⁷ ÉBER LÁSZLÓ—CZAKÓ ELEMÉR: A sokszorosító művészet. Az iparművészet könyve. Szerk. RÁTH GYÖRGY. Budapest 1902. I. köt. 510—511. l.

³⁸ L. FIRTINGER, i. m. 32—33. l.

³⁹ Az Iparművészet könyve, i. h. FIRTINGER, i. m. 102. l.

⁴⁰ V. ö. FERENCZY, i. m. 500—501. l.

⁴¹ TRÓCSÁNYI ZOLTÁN közlése.

pok, sőt évek is elteltek anélkül, hogy szövegek közti illusztráció jelent volna meg a divatlapokban. Az illusztráció és főleg a magyar folyóiratillusztráció történetében nagy a jelentőségük, de az illusztrált folyóirat fejlődésében nem jelentenek fontos lépést. Ennek pedig a fametszet már említett lassú meghonosodása az oka, valamint az első magyar fametszetek kezdetlegessége. A pozsonyi *Ungar*-ban 1848-ban megjelent BATHYÁNY és KOSSUTH arcképe; egy egykorú magyar folyóirat szerint azonban a „rajzoló s metsző torzképet adtak arckép helyett”.⁴² Tegyük még hozzá, hogy a *Vasárnapi Ujság* is teljesen külföldi metszetekre volt utalva pályája elején s csak 1854. márc. 26-án jelent meg benne az első magyar tárgyú kép; a *Vasárnapi Ujság* első Pesten készült fametszete pedig „lázás szenzációt okoz írói és művészi körökben... Mutogatták boldognak boldogtalannak a Vasárnapi Ujságot:

— Ez nagy dolog, terringette ez nagy dolog, ott leszünk maholnap, ahol London van”.⁴³

Mindezek előrebocsátására szükségünk volt ahhoz, hogy az *Abrázolt Folyóirat* néhány magyar fametszetét — amelyek a *Vasárnapi Ujságot* csaknem hat évvel megelőzték — úgy tudjuk értékelni, ahogy megérdemlik. Műszaki kivitel és művészi ízlés dolgában persze elmaradnak az idegen képek mögött, de a mi szempontunkból elsősorban az a fontos, hogy magyar tárgyakat örökítenek meg: várakat, városokat, azután magyar államférfiak, történeti nagyságok képeit. Mégpedig eddig nem tapasztalt rendszerességgel és nagy számban.

Az *Abrázolt Folyóirat* rajzolói között kivételes hely illeti meg MAJER ISTVÁNT.⁴⁴ Összesen tíz fametszetről mutatható ki kétségtelenül, hogy MAJER a szerzőjük. Ő volt a leghűbb és legkitartóbb munkatársa folyóiratunknak: első képe 1848. jan. 22-én jelent meg benne, az utolsó pedig október 21-én. Közöttük egy aktuális kép is akad. A képekhez magyarázatul adott rövid cikkek ugyancsak az ő tollából valók. — MAJER ISTVÁN

⁴² Pesti Divatlap 1848. 481. l. Idézi KÓSA JÁNOS: Pest és Buda elmagyarosodása 1848-ig. Budapest 1937. 191. l.

⁴³ M[IKSZÁ]TH K[ÁLMÁ]N: Ötven év. Vasárnapi Ujság, 1904. jan. 3.

⁴⁴ Szül. 1813. Mocsokon (Nyitra vm.), meghalt 1893-ban Esztergomban, mint stagni vál. püspök és nagyprépost. L. SZINNYEI: Magyar Írók.

mint másodéves hittanuló 1832-ben azon négy kispap egyike volt, kik a papnevelőben a magyar nyelvgyakorló egyesületet alapították. Életrajzírói azt is feljegyzik, hogy már növendékorában rajzra tanította társait. Fiatal kora miatt nem szentelheték azonnal pappá s így Pesten nevelősködött; pesti tartózkodását felhasználta arra, hogy megtanulja a rézmetszést. Ugyanekkor ismerkedett meg kétségtelenül a fametszés mesterségével is, amelyről a *Honművész* 1835-i évfolyamába cikket írt. Tájrjazit alkalmilag közölte már a *Regélő*, *Rajzolatok*, *Honművész* és az *Életképek* is. De leginkább szentképei váltak ismeretessé.⁴⁵ Ezek részben könyvatos úton készültek, de főleg rézmetszetek voltak. 1842-ben MAJER a KOPÁCSY hercegprimás s káptalanja által alapított mesterképző-intézet tanára; itt működött folyóiratunkban kifejtett munkásságának idején is és (mint az két cikéből kiderül⁴⁶) lelkesen kivette részét a primási városban a március 15. utáni hazafias mozgalmakban. 1849-ben, a szabadságharc után, a pedagógia egyetemi tanára lett Pesten. Az ötvenes években nagy sikere volt *István Bácsi Naptára* c. népszerű kiadványával, amelynek szintén a fametszet adta éltető elemét. Még a *Vasárnapi Ujságban* is jelent meg fametszete.⁴⁷

MAJER ISTVÁN rajzai komoly műgondról tesznek tanúságot, de főleg a lelkes szerző megfigyelőképeességét dicsérik. Ő az első, aki hazánk tájait bejárva gondol arra, hogy azokat képekben is megörökítse s átadja a hazafias közönségnek. Régi várak, a magyar múlt emlékei, a jelen lelkesítő benyomásai egyaránt munkára serkentik. E képek változatossága, ha nem lett volna folyóiratunk élete oly rövid, bizonyára szerencsésen hatott volna az éppen alakulóban levő magyar polgárságra.⁴⁸ De jellemző

⁴⁵ MAJER ISTVÁN magyar Szent Képei. 1839—1845. H. n. 8°.

⁴⁶ Képesujság ápr. 22. és máj. 13.

⁴⁷ Vasárnapi Ujság 1856. 6. l. L. KEMÉNY LAJOS: A Vasárnapi Ujság illusztrálói. 1854—1858. Vasárnapi Ujság 1909. 8. sz.

⁴⁸ Címszerinti felsorolásuk: Lékavár (Ábrázolt Folyóirat 4. sz.); Nagyerdei fürdő Debrecenben (12. sz.); Április 19-re, mint V. Ferdinánd apostoli királyunk születésnapjára (16. sz.); A szabadság oszlopa Casagrande-től (17. sz.); Esztergomi nagypiac 1848-ki ápril. 30-kán (20. sz.); A fölkelt nemes magyarok emléke Mária-Nostrán (23. sz.); Sátoralja-Ujhely (26. sz.); Ónodi vár (27. sz.); Kinizsy és Báthory diadalemléke (38. sz.); Trencsén vára (39. sz.) — Majer műve a folyóirat képrejtvényeinek túlnyomó része is.

folyóiratunk életrealitáságra, hogy ezt az érdekes és a gyakorlati hazaszeretetben ma is például állítható egyéniséget sikerült megnyernie munkatársul.

A metszetek és rajzok készítői közül még a következők szerepelnek aláírásukkal képeik alatt: ZABRATZKY J., FÁY MÓRIC, WERFER KÁROLY, KÜHN, ORBÁNYI IVÁN, PAUER F. Közöttük egyik se hagyott oly maradandó emléket maga után, hogy életük-ről valamelyes adatot szerezhettünk volna. Pedig különösen FÁY MÓRIC volt termékeny és főleg a folyóirat fennállásának első szakaszában egy-egy számban több metszete is jelent meg. A torzképek nagyrésze is minden bizonnyal tőle származik. A két magyartárgyú aktuális kép, a pesti március 15-i felvonulás s a kassai márciusi tüntetés képe, aláírás nélkül jelent meg.

A szerény rajzolók mind a magyar időszaki sajtónak, mind a művészi illusztrációnak jó szolgálatot tettek. Általuk olyan eszköz került folyóiratunk kezébe, mely hosszantartó hatást biztosíthatott volna számára. Mind a külföldről átvett képek, mind a magyar multat idéző, vagy a jelent figyelő képanyag bizonyosan számíthatott volna azon széles néprétegek érdeklődésére, amelyeket az 1848-i törvények a magyar nemzetnek elismert részeivé tettek. De az események nem engedték, hogy ez a hatás Kassáról induljon ki. A szabadságharc után pedig a „vidéki“ város ilyen szerepe már elképzelhetetlen lett volna.

Az *Abrázolt Folyóirat* mellé egyetlen megelőző magyar kezdeményt sem állíthatunk. Kezdetből fogva megvolt az igyekezet időszaki sajtónkban, hogy a cikkeket képek melléklésével szemléletesebbé, megfoghatóbbá tegye. De a fémmetszet, majd a litográfia költséges volta miatt az illusztrációk csak alkalomszerűek voltak. És miután kép és szöveg külön-külön lapon jelentek meg, a kettő szerves összeforrásáról szó se lehetett. Erre is tettek ugyan kísérletet, külföldi példák nyomán, a *Garasos Tár* és a *Fillértár*. De az előbbi kezdetleges kiállítása miatt, az utóbbi az illusztráció helytelen műszaki megoldása miatt nem vergődhetett tartós sikerre. Helyüket átvették az irodalmi és a népszerű folyóirat között hidat verő divatlapok. Az *Abrázolt Folyóirat* egyedülálló kezdeménye új fejlődés kiindulópontja lehetett volna; ennek bizonyítéka az évekkel utána indult *Vasárnapi Ujság* pályája.

DEZSÉNYI BÉLA.